

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

СИМОНЯН ЮЛІЯ ЮРІЇВНА

УДК 347.723

**КОРПОРАТИВНІ ВІДНОСИНИ У КОМАНДИТНИХ ТОВАРИСТВАХ
(ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник

Харитонова Олена Іванівна,
доктор юридичних наук, професор

ОДЕСА – 2010

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Запровадження в Україні ринкових відносин обумовило відродження після багатьох десятиліть забуття інституту господарських товариств, серед яких особливе місце посідають командитні товариства. Розвиток господарських товариств обумовив появу нового виду суспільних відносин – корпоративних відносин. Правове регулювання корпоративних відносин в Україні постійно розвивається, хоча базовий Закон «Про господарські товариства», незважаючи на постійні доповнення, в умовах сьогодення зовсім не відповідає сучасному розвитку господарських товариств. Разом з тим, відповідно до Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством Україна взяла на себе обов'язок привести вітчизняне корпоративне законодавство у відповідність із сучасними європейськими стандартами.

Регулювання корпоративних відносин без урахування особливостей окремих видів господарських товариств, зокрема командитних товариств, призводить до порушення корпоративних прав та інтересів їх засновників і учасників. Для правового регулювання корпоративних відносин у командитних товариствах характерна висока ступень диспозитивності законодавства, при цьому багато питань внутрішніх корпоративних відносин регулюються не законом, а локальними нормативними актами. Водночас, особливості корпоративних відносин, які виникають у командитних товариствах, пов'язані зі спеціальним суб'єктним складом, змістом, підставами виникнення, зміни та припинення, обумовлюють необхідність їх спеціального правового регулювання. Це свідчить про необхідність вироблення нових підходів до створення, управління, діяльності та припинення командитних товариств.

Командитне товариство можна кваліфікувати як товариство змішаного типу, в якому разом із одним або більше учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується внеском у майно товариства.

Перевагою командитного товариства є те, що повні учасники без додаткового ризику набувають можливості збільшити свій початковий капітал за рахунок внесків вкладників товариства, виключаючи, тим самим, необхідність залучення цього капіталу ззовні (шляхом укладання договорів позики, отримання кредиту тощо). З іншого боку, у вкладників виникає можливість отримання прибутку від підприємницької діяльності товариства на досить вигідних умовах: без участі в управлінні його справами і з ризиком втрати тільки свого внеску в товариство.

Разом з тим, на відміну від акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю, командитні товариства, так само як і повні, фактично не отримали поширення в Україні. Це відбувається у зв'язку з тим, що: встановлено необмежену відповідальності повних учасників командитного товариства; належним чином не урегульовані питання взаємовідносин вкладників з товариством; на законодавчому рівні не враховано особливі умови заснування командитного товариства тощо. Тому підприємці, як правило, не схильні обирати цю організаційно-правову форму, крім випадків, передбачених законодавством.

У зв'язку з викладеним, проблеми корпоративних відносин потребують наукового осмислення, аналітичної оцінки, тому проведення їх комплексного дослідження на прикладі командитних товариств буде тим підґрунтям, яке послужить забезпеченню єдиного підходу до формування цивільного законодавства України, взагалі, і корпоративного законодавства, зокрема.

Актуальність теми пояснюється також тим, що в сучасній науковій юридичній літературі питання регулювання корпоративних відносин у командитних товариствах практично не досліджене. Більше уваги вчені-юристи приділяють аналізу корпоративних правовідносин в акціонерних товариствах та товариствах з обмеженою відповідальністю. Окремі правові питання організації і діяльності командитних товариств розглядаються дуже вузько і односторонньо і згадуються хіба що під час характеристики видів юридичних осіб. Відсутні також пропозиції по реформуванню законодавства в даній сфері.

Проблемні питання визначення правового статусу командитних товариств як суб'єктів підприємницької діяльності досліджувались, зокрема у дисертаційній роботі Ю.В. Яковлева, яка не відображає сучасного стану правового регулювання створення та діяльності таких товариств, в тому числі положень Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України.

Окремі питання правового регулювання корпоративних відносин у господарських товариствах розкривались у працях О.М. Вінник «Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних та приватних інтересів господарських товариств», О.Р. Кібенко «Сучасний стан та перспективи правового регулювання корпоративних відносин: порівняльно-правовий аналіз права ЄС, Великобританії та України», С.С. Кравченко «Юридична природа прав учасників господарських товариств», І.Б. Саракун «Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект)», О.С. Шеремета «Правове регулювання організації і діяльності повних товариств».

Окремі аспекти правового регулювання відповідальності учасників господарських товариств розглядались також у працях таких вітчизняних науковців: С.Я. Рабовської, Б.В. Шуби, Л.С. Нецької та ін.

Втім, до цього часу у вітчизняній науці цивільного права відсутні спеціальні комплексні дослідження теоретичних та прикладних питань правового регулювання корпоративних відносин у командитних товариствах.

Теоретичною основою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі цивільного та корпоративного права: С.С. Алексєєва, С.М. Братуся, В.В. Вітрянського, О.М. Вінник, В.А.Васильєвої, Н.С. Глусь, О.В. Дзери, О.С. Йоффе, І.С. Канзафарової, Т.В. Кашаниної, О.Р. Кібенко, Н.В. Козлової, В.М. Коссака, О.А. Красавчикова, В.М. Кравчука, С.С. Кравченко, І.М. Кучеренко, М.І. Кулагіна, В.А. Лейста, Д.В.Ломакіна, В.В. Луця, М.С. Малєйна, В.П.Мозоліна, Л.С.Нецької, Б.І. Пугинського, С.Я. Рабовської, Р.Б. Сивого, В.Т. Смирнова, І.В. Спасибо-Фатєєвої, П.В. Степанова, Є.О. Суханова, В.А. Тархова, Ю.К. Толстого, Р.О. Халфіної, Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, Г.Ф. Шершеневича, Я.М. Шевченко, О.С. Шеремета, Б.В. Шуби, О.В. Щербини, О.С. Яворської, О.С. Янкової, Ю.В. Яковлєва, І.С. Яценко та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми Одеської національної юридичної академії «Традиції та новації у сучасній українській державності і правовому житті» на 2006-2010 роки (державний реєстраційний номер 0106U004970).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка наукових положень з питань корпоративних відносин у командитних товариствах та обґрунтування пропозицій щодо удосконалення правового регулювання заснування, діяльності та припинення командитних товариств в Україні і відповідальності учасників командитного товариства за порушення корпоративних прав і обов'язків.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені і вирішувалися такі завдання:

проаналізувати існуючі в юридичній літературі концепції корпоративних правовідносин;

дослідити правову природу корпоративних правовідносин та здійснити їх класифікацію;

охарактеризувати правовий статус командитних товариств на сучасному етапі розвитку корпоративних відносин в Україні;

дослідити генезис правового регулювання корпоративних відносин, які виникають при створенні, функціонуванні та припиненні командитних товариств;

визначити суттєві умови та зміст засновницького договору командитного товариства та аргументувати необхідність та обсяги розширення диспозитивного регулювання внутрішніх відносин у командитних товариствах;

проаналізувати правовий режим майна командитного товариства та особливі умови його формування, пов'язані з існуванням двох категорій учасників;

дослідити корпоративні відносини, які виникають при здійсненні управління командитним товариством та обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення їх правового регулювання;

визначити види відповідальності за порушення корпоративних прав і обов'язків учасників командитного товариства;

розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення законодавства України в сфері корпоративних відносин у командитних товариствах, з метою більш ефективного застосування цієї організаційно-правової форми підприємництва в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є корпоративні правовідносини, які виникають при заснуванні, функціонуванні та припиненні командитного товариства.

Предметом дослідження є законодавство України та інших країн у сфері створення, функціонування та припинення командитних товариств, практика його застосування, а також теоретичні та практичні питання правового регулювання корпоративних відносин командитних товариств.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є загальнонаукові і спеціальні методи пізнання, вибір яких обумовлений особливостями його об'єкта, предмета, мети і завдань.

За допомогою діалектичного методу пізнання досліджувалися корпоративні правовідносини у командитних товариствах для виявлення загальної тенденції розвитку організаційно-правової форми командитного товариства та її практичного використання. Узагальнення явищ і процесів в організації і діяльності командитних товариств, аналіз правових дефініцій і категорій, правозастосовчої і судової практики здійснено за допомогою системного методу і методу аналізу й синтезу. Метод порівняльного аналізу використано для з'ясування переваг і недоліків командитних товариств як організаційно-правової форми підприємництва, а також при дослідженні загальних тенденцій правового регулювання командитних товариств за законодавством України та законодавством інших країн. Історичний метод було застосовано при дослідженні генезису командитних товариств. Логіко-юридичний метод використовувався для формулювання логічно обґрунтованих висновків, а також для конструювання пропозицій щодо удосконалення національного законодавства.

Емпіричну базу дослідження склали чинне законодавство України та законодавства зарубіжних країн, практика їх застосування, матеріали судової практики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним монографічним дослідженням теоретичних і практичних цивільно-правових проблем корпоративних відносин у командитних товариствах в Україні, в якому сформульовано пропозиції щодо внесення змін до цивільного та корпоративного законодавства.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

визначено особливості корпоративних відносин, які виникають у командитних товариствах, серед яких: суб'єктний склад (повні учасники, вкладники), зміст (різний об'єм корпоративних прав у повних учасників та вкладників), спеціальні підстави припинення, передбачені чинним законодавством;

виділено стадії заснування командитного товариства та проаналізовано сутність і правову природу відносин, які виникають на кожній із них;

обґрунтовано необхідність обов'язкового укладання договору між командитним товариством та кожним вкладником з метою оформлення правовідносин, які виникають щодо реалізації корпоративних прав;

обґрунтовано доцільність створення в командитних товариствах вищого органу управління – загальних зборів повних учасників;

доведено необхідність законодавчого закріплення принципу анонімності участі вкладників у командитному товаристві, який передбачає визначення в установчому договорі лише сукупного розміру вкладів вкладників, без зазначення їх персональних даних;

запроповано ввести обмеження на розподіл отриманого командитним товариством прибутку між повними учасниками, якщо внаслідок збитків, що зазнало товариство, вартість його чистих активів стане меншим розміру його складеного капіталу;

удосконалено:

визначення корпоративних правовідносин як врегульованих нормами права суспільних відносин, які виникають, змінюються та припиняються між засновниками та учасниками юридичної особи і самою юридичною особою в результаті реалізації ними своїх корпоративних прав;

положення чинного законодавства про право участі, яке віднесено до одного з немайнових корпоративних прав, у зв'язку з чим запропоновано ч. 1 ст. 100 Цивільного кодексу України викласти у такій редакції: «Право участі у товаристві є видом корпоративних прав, що має немайновий характер. Право участі у товаристві не може окремо передаватися іншій особі. Право участі у товаристві слідує за часткою у статутному капіталі, яка може бути відчужена»;

запропоновано ч. 2 ст. 71 Закону України «Про господарські товариства» викласти в такій редакції: «Вихід з товариства, яке було створено на визначений строк, допускається лише при наявності поважних причин, що мають бути обов'язково передбачені у засновницькому договорі, та за умови, що попередження про це надійшло не пізніше як за 6 місяців»;

ознаки відповідальності в корпоративних відносинах командитних товариств: по-перше, вона виникає як на підставі закону, так може бути передбачена і в локальних актах товариства; по-друге, об'єм відповідальності залежить від правового статусу його учасників (повний учасник, вкладник); по-третє, вона має спеціальні підстави виникнення;

дістало подальшого розвитку:

концепція цивільно-правової природи корпоративних правовідносин, згідно з якою корпоративні правовідносини є різновидом цивільних правовідносин, що мають певну специфіку;

положення про повні та неповні корпоративні права, які найяскравіше знаходять прояв у командитних товариствах;

пропозиції щодо правового регулювання припинення участі учасника у складі повного товариства та повних учасників командитного товариства;

класифікація відповідальності, яка виникає в корпоративних відносинах командитних товариств за суб'єктом складом та часом виникнення.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що його матеріали можуть бути використані у:

науково-дослідницькій сфері – при подальшій розробці теоретичних проблем, пов'язаних з правовим регулюванням корпоративних відносин при створенні, функціонуванні та припиненні командитних товариств;

правотворчій діяльності – сформульовані в роботі положення щодо вдосконалення правового регулювання корпоративних правовідносин у командитних товариствах можуть стати основою для внесення змін до Цивільного кодексу України, Закону України «Про господарські товариства» та інших законодавчих актів;

сфері практичної діяльності – матеріали дисертації можуть використовуватися для забезпечення єдності розуміння і правильного застосування норм, які регулюють відносини щодо створення, функціонування та припинення командитних товариств;

навчальному процесі – матеріали роботи можуть використовуватись у навчальному процесі при написанні відповідних розділів підручників і навчальних посібників із цивільного права, корпоративного права, при підготовці навчальних курсів, методичних матеріалів та викладанні даних дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Отримані в процесі дисертаційного дослідження результати доповідались і обговорювались на засіданнях кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Одеської національної юридичної академії та апробовані у виступах на 9 науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-методичній конференції «Римське право і сучасність» (19-20 травня 2006 р., м. Одеса); II Всеукраїнській цивілістичній науковій конференції студентів та аспірантів ОНЮА (30-31 березня 2007 р., м. Одеса); Міжнародній науково-практичній конференції «Четверті Прибузькі юридичні читання» (28-29 листопада 2008 р., м. Миколаїв); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу ОНЮА (5-6 червня 2009 р., м. Одеса), Міжнародній науково-практичній конференції «V Прибузькі юридичні читання» (27-28 листопада 2009 р., м. Миколаїв); Міжнародній науковій конференції «Життя І.В. Шерешевського як духовна єдність між поколіннями юристів (13 грудня 2008 р., м. Одеса); Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин в сучасних умовах» (25 вересня 2009 р., м. Івано-Франківськ); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу ОНЮА (21-22 травня 2010 р., м. Одеса); I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми права інтелектуальної власності» (16 червня 2010 р., м. Одеса).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено у п'яти наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено ВАК України, та у 9 тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена її предметом, метою і завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, які включають вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає - сторінок, з них основного тексту - сторінок. Список використаних джерел складає найменування і займає сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено ступінь наукової розробки теми дослідження, його об'єкт, предмет, мету і завдання, охарактеризовано методологічну, науково-теоретичну основу роботи, наукову новизну, практичне та теоретичне значення, зазначено про апробацію результатів дослідження.

У **першому розділі «Поняття, правова природа корпоративних правовідносин та їх класифікація»**, який складається з трьох підрозділів,

розглянуто питання загальної категорії корпоративних правовідносин, поняття та правової природи корпоративних відносин, їх класифікації та особливостей корпоративних відносин у командитних товариствах.

У *підрозділі 1.1. «Загальна категорія корпоративних правовідносин»* розкрито категорію «корпоративних правовідносин» на підставі визначення їх суб'єктного складу, змісту та об'єкту, аналізу особливостей виникнення, зміни та припинення.

Обґрунтовано, що об'єкт корпоративних правовідносин може бути визначений через певні блага, які становлять інтерес для суб'єктів корпоративного права.

Доведено, що через реалізацію організаційних та майнових корпоративних прав досягається основна мета корпоративних відносин для їх учасників, а саме отримання певного матеріального блага у вигляді прибутку (дивідендів), збільшення вартості частки (акцій) тощо.

Аналіз наукових підходів до визначення загальної категорії корпоративних правовідносин дозволив охарактеризувати їх як цивільні правовідносини, що мають певні особливості.

У *підрозділі 1.2. «Поняття, правова природа та класифікація корпоративних правовідносин»* на підставі аналізу наукових підходів та теорій розкривається поняття, правова природа корпоративних відносин та здійснюється їх класифікація.

При аналізі понять «корпоративні права», «корпоративні відносини» та «право участі у товаристві» за чинним законодавством України встановлено, що право участі у товаристві є особливим видом немайнових прав, у зв'язку з чим запропоновано нову редакцію ч. 1 ст. 100 Цивільного кодексу України.

Визначено, що корпоративні правовідносини можуть розглядатись як індивідуалізований суспільно-правовий зв'язок між засновниками і учасниками юридичної особи та самою юридичною особою, який є результатом впливу норм корпоративного права на відповідні суспільні відносини.

Обґрунтовано, що корпоративні відносини є видом цивільно-правових відносин тому, що: в основі виникнення корпоративних відносин лежить факт створення юридичної особи корпоративного типу, яке є можливим в результаті вільного волевиявлення засновників; підставою створення юридичної особи є реалізація суб'єктами їх засновницького права, а не розпорядчий акт органів державної влади; корпоративні відносини відрізняє специфічність суб'єктного складу, яка виражається в тому, що одним із суб'єктів завжди є особа, наділена корпоративними правами; право власності на частку в статутному капіталі, право власності на акцію є об'єктом цивільного права, яке носить майновий характер; мета участі суб'єктів цивільного права в корпоративних відносинах полягає у задоволенні їх майнових інтересів.

Визначено, що корпоративні відносини мають особливий характер та виникають щодо реалізації їх учасниками майнових та немайнових (організаційних) корпоративних прав.

Встановлено, що об'єм корпоративних прав (повні та неповні корпоративні права) залежить від статусу учасника командитного товариства. Так, у вкладників командитного товариства, які мають право на отримання прибутку та обов'язок сплатити вклади у складений капітал товариства виникають неповні корпоративні права, тому що вони не мають права голосу на загальних зборах учасників командитного товариства та не можуть брати участь в управлінні товариством, тоді як повним учасникам належить весь спектр корпоративних прав.

У **підрозділі 1.3. «Загальна характеристика особливостей корпоративних правовідносин у командитних товариствах»** досліджуються історичні аспекти виникнення командитного товариства шляхом аналізу корпоративного руху у світі, особливості правового становища командитних товариств за законодавством України і зарубіжних країн та особливості корпоративних відносин у цих товариствах.

Законодавство України визнає командитне товариство, як й інші господарські товариства, юридичною особою, встановлює механізм легалізації його діяльності й тим самим створює реальні умови для набуття ним правосуб'єктності.

Встановлено як загальні функціональні ознаки командитного товариства, властиві іншим господарським товариствам, так і особливості командитного товариства.

Обґрунтовано, що у зв'язку з присутністю в командитному товаристві двох груп учасників з різним правовим статусом, правові відносини в командитному товаристві мають свою специфіку, носять корпоративний характер і складаються з внутрішніх та зовнішніх відносин, які виникають щодо реалізації майнових і немайнових (організаційних) прав учасників командитного товариства, де визначальними є організаційні відносини щодо участі в товаристві.

У **другому розділі «Види корпоративних правовідносин у командитних товариствах»**, який складається з трьох підрозділів, досліджено окремі види корпоративних відносин, що виникають при створенні, функціонуванні та припиненні командитних товариств.

У **підрозділі 2.1. «Корпоративні правовідносини при створенні командитних товариств»** розглянуто стадії створення командитного товариства та правовідносини, які виникають на кожній із них.

Встановлено, що на організаційній стадії створення командитного товариства виникають правові відносини на підставі певних юридичних фактів: участі в засновницькому договорі, формуванні складеного капіталу командитного товариства. Ці відносини мають організаційний характер. Внесення вкладів до

складеного капіталу товариства як засновниками, так і вкладниками є обов'язком майнової участі, воно присутнє у корпоративних правовідносинах при створенні юридичної особи. При формуванні майна товариства виникають також права і обов'язки зобов'язально-майнового характеру як у засновників, так і у вкладників. На легалізаційній стадії, коли юридичну особу вже створено, виникають корпоративні правовідносини як узасновників, так і у вкладників.

Проаналізовано правову природу засновницького договору командитного товариства, охарактеризовано його функції та специфіку, підкреслено про необхідність посилення ролі засновницького договору, як установчого документу командитного товариства, при регулюванні корпоративних відносин.

Обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення принципу анонімності участі вкладників командитного товариства, у зв'язку з чим пропонується ч. 2 ст. 76 Закону України «Про господарські товариства» та ч. 5 ст. 82 Господарського кодексу України викласти у новій редакції: «В засновницькому договорі командитного товариства стосовно вкладників вказуються тільки сукупний розмір їх часток у майні товариства без зазначення їх персональних даних».

Зроблено висновок про доцільність запровадження зарубіжної практики укладання кожним вкладником із командитним товариством спеціального договору, в якому буде зазначено умови участі у командитному товаристві, в тому числі й про внесок до складеного капіталу товариства. Такий договір може бути визначений як договір про участь в командитному товаристві.

У **підрозділі 2.2. «Корпоративні правовідносини при функціонуванні командитних товариств»** розглянуто корпоративні відносини, які виникають щодо реалізації майнових та немайнових корпоративних прав учасників та вкладників командитного товариства.

Визначено, що після державної реєстрації, зобов'язально-майнові відносини між засновниками (повними учасниками), відносини між засновниками і вкладниками переростають у корпоративні відносини, пов'язані з функціонуванням командитного товариства.

Доведено, що при функціонуванні командитного товариства домінують організаційні корпоративні правовідносини для повних учасників, де участь у діяльності товариства є обов'язковою для всіх чи частини повних учасників, у зв'язку з чим право на інформацію надається в значно більшому обсязі, ніж вкладникам. Вкладники переважно виступають учасниками майнових корпоративних правовідносин, що пов'язано з обмеженням їх корпоративних прав. Зазначається, що між організаційними і майновими корпоративними правами є особливий взаємозв'язок: обмеження організаційних прав компенсується збільшенням обсягу майнових прав на прикладі командитного

товариства. Це стосується вкладників командитного товариства, які несуть обмежену відповідальність за зобов'язаннями товариства і мають першочергове право перед іншими учасниками, які несуть повну відповідальність, на повернення свого вкладу.

З урахуванням існуючих в науковій доктрині поглядів, обґрунтовано необхідність модифікувати управління повним та командитним товариством і визначено вищим органом управління командитного товариства загальні збори повних учасників, у зв'язку з чим запропоновано нову редакцію ч. 1 ст. 136 Цивільного кодексу України.

На підставі аналізу наукових досліджень з питань організації управління в командитному товаристві обґрунтовано висновок щодо недоцільності створення корпоративних органів управління в командитних товариствах.

Розкрито зміст таких категорій як «право на одержання частини прибутку» і «право брати участь у розподілі прибутку» та визначено диспозитивність норм українського законодавства щодо розподілу прибутку у командитних товариствах. Дістало подальшого обґрунтування положення про доцільність закріплення принципу диспозитивного правового регулювання корпоративних відносин у командитних товариствах.

При дослідженні питання реалізації обов'язкової участі у збитках учасників командитного товариства для того, щоб підтримувати реальне наповнення складеного капіталу командитного товариства та захистити інтереси кредиторів, обґрунтовано доцільність доповнення ст. 123 Цивільного кодексу України ч. 3 у такій редакції: «Якщо внаслідок збитків, що зазнало товариство, вартість його чистих активів стане меншим розміру його складеного капіталу, отриманий товариством прибуток не розподіляється між повними учасниками до того моменту, поки вартість чистих активів не перевищить розмір складеного капіталу».

У **підрозділі 2.3. «Корпоративні правовідносини при припиненні командитних товариств»** досліджуються особливості корпоративних правовідносин, які виникають при виході, виключенні, вибутті учасників командитного товариства, а також у разі ліквідації товариства.

Звернуто увагу на те, що у командитних товариствах існують як загальні, так і спеціальні засади їх припинення. Вони обумовлені суб'єктивним складом, характером прав та обов'язків кожної з груп учасників (повних і вкладників) і довірчим характером відносин усередині командитного товариства.

Доведено, якщо вихід з товариства, створеного на визначений строк, унеможливорює чи істотно ускладнює діяльність товариства, право виходу з командитного товариства для повних учасників має бути обмеженим і може допускатися лише при наявності поважних причин, що мають бути обов'язково передбачені за згодою всіх повних учасників у засновницькому договорі. Це

положення пропонується закріпити у ч. 2 ст. 71 Закону України «Про господарські товариства».

Вкладник командитного товариства має право вийти з товариства після закінчення фінансового року та одержати свій вклад у порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом), але письмового попередження, як для повних учасників, законодавчо не вимагається. Враховуючи цю обставину, пропонується закріплювати у засновницькому договорі обов'язок вкладника про письмове попередження про вихід з командитного товариства, не менш як за три місяця.

Обґрунтовано можливість застосовування до повних і командитних товариств норм, які регулюють корпоративні відносини, що виникають при виході, виключенні чи вибутті учасника з товариства з обмеженою відповідальністю.

Проаналізовано співвідношення понять «частка у складеному капіталі товариства» та «розмір внеску у товариство» при виході з повного і командитного товариств та запропоновано введення поняття «частка участі повних учасників».

Доведено, що право виходу, виключення та відступлення частки не є тотожними поняттями. При виході учасника з товариства відносини складаються між учасником, який вибуває, і товариством, яке повинне провести виплати відповідно до чинного законодавства, а при відступленні частки відносини складаються між учасником, який відступає свою частку (або її частину), та іншими учасниками або третіми особами.

Встановлено дії, за які учасник командитного товариства може бути виключений з командитного товариства та умови виключення.

Зроблено висновок про необхідність заборони на законодавчому рівні функціонування командитного товариства з єдиним повним учасником, який не має спадкоємців, чи вирішити функціонування такого командитного товариства при наявності у єдиного повного учасника правонаступника, що має бути відображено у засновницькому договорі командитного товариства для усунення проблем у випадках смерті повного учасника, визнання повного учасника недієздатним, обмеження його цивільної дієздатності або визнання безвісно відсутнім.

У третьому розділі **«Відповідальність учасників командитних товариств за правопорушення у сфері корпоративних відносин»**, який складається з двох підрозділів, надано загальну характеристику відповідальності за порушення корпоративних прав і обов'язків та визначено особливості такої відповідальності у командитних товариствах.

У *підрозділі 3.1. «Загальні засади відповідальності за порушення корпоративних прав та обов'язків»* досліджуються поняття та ознаки відповідальності за правопорушення у сфері корпоративних відносин.

Проаналізовано різні наукові підходи до поняття «відповідальність», «корпоративна відповідальність», охарактеризовано поняття та сутність «відповідальності за правопорушення у сфері корпоративних правовідносин».

Враховуючи досить складну природу відповідальності за правопорушення у сфері корпоративного права, доведено необхідність спеціального правового регулювання відповідних відносин. Обґрунтовано, що відповідальність за порушення корпоративних прав може бути передбачена як у законодавстві, так і у локальних актах командитного товариства (засновницькому договорі, договорі між командитним товариством та вкладниками).

У *підрозділі 3.2. «Особливості відповідальності учасників командитних товариств за правопорушення у сфері корпоративних відносин»* аналізуються питання відповідальності у корпоративних відносинах учасників командитних товариств. Доведено, що відповідальність учасників командитного товариства має свою специфіку, яка обумовлена наявністю двох категорій учасників та самою конструкцією командитного товариства як юридичної особи.

Запропоновано класифікацію видів відповідальності у командитному товаристві за суб'єктивним складом: відповідальність командитного товариства перед учасниками та третіми особами; відповідальність повних учасників командитного товариства; відповідальність вкладників командитного товариства.

Визначені ознаки відповідальності в корпоративних відносинах командитних товариств: по-перше, вона виникає як на підставі закону, так може бути передбачена і в локальних актах товариства; по-друге, об'єм відповідальності залежить від правового статусу його учасників (повний учасник, вкладник); по-третє, вона має спеціальні підстави виникнення.

Встановлено, що відповідальність у командитному товаристві має корпоративну природу у внутрішніх відносинах за порушення корпоративних прав учасників командитного товариства при створенні, функціонуванні та припиненні товариства. У зовнішніх відносинах відповідальність командитного товариства перед кредиторами має цивільно-правову природу та є імперативною для повних учасників командитного товариства.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладено найбільш важливі теоретичні положення дисертаційного дослідження, сформульовано пропозиції щодо удосконалення

правового регулювання корпоративних відносин у командитних товариствах, основними з яких є такі:

1. Запропоновано визначення корпоративних правовідносин, як врегульованих нормами права суспільних відносин, що виникають, змінюються та припиняються між засновниками та учасниками юридичної особи і самою юридичною особою в результаті реалізації ними своїх корпоративних прав.

2. Корпоративні відносини є видом цивільно-правових відносин тому, що: в основі виникнення корпоративних відносин лежить факт створення юридичної особи корпоративного типу, яке є можливим в результаті вільного волевиявлення засновників; підставою створення юридичної особи є реалізація особами їх засновницького права, а не розпорядчий акт органів державної влади; корпоративні відносини відрізняє специфічність суб'єктного складу, яка виражається в тому, що одним із суб'єктів завжди є особа, наділена корпоративними правами; право власності на частку в статутному капіталі, право власності на акцію є об'єктом цивільного права, що носить майновий характер; мета участі суб'єктів цивільного права в корпоративних відносинах полягає у задоволенні їх майнових інтересів.

3. Визначено особливості корпоративних відносин у командитних товариствах, серед яких: суб'єктний склад (повні учасники, вкладники), зміст (різний об'єм корпоративних прав у повних учасників та вкладників), спеціальні підстави припинення, передбачені чинним законодавством.

4. Обґрунтовано, що право участі у товаристві є особливим видом немайнових прав тому, що: 1) право участі в товаристві може бути відчужене разом з відчуженням частки у статутному капіталі товариства; 2) однією з ознак особистого немайнового права є його приналежність фізичній особі довічно, але у ч. 2, 3 ст. 100 Цивільного кодексу України йдеться про вихід і виключення учасника з товариства. Тому на підставі проведеного дослідження запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 100 Цивільного кодексу України і викласти її в такій редакції: «Право участі у товаристві є видом корпоративних прав, що має немайновий характер. Право участі у товаристві не може окремо передаватися іншій особі. Право участі у товаристві слідує за часткою у статутному капіталі, яка може бути відчужена».

5. На прикладі командитного товариства отримує продовження класифікація корпоративних прав за змістом на дві групи: повні корпоративні права, якими володіють повні учасники командитного товариства, та неповні чи обмежені корпоративні права, якими володіють вкладники командитного товариства.

6. Проаналізовано стадії створення командитного товариства – ініціативна, організаційна та легалізаційна, а також види правовідносин, які виникають на кожній із стадій.

На підставі проведеного аналізу змісту, істотних умов та функцій засновницького договору командитного товариства, запропоновано, окрім загальних умов, передбачених законодавством, визначати у ньому положення, які захистять корпоративні права як повних учасників, так і вкладників.

7. Обґрунтовано необхідність укладання кожним вкладником з командитним товариством договору про участь у командитному товаристві, суть якого полягає в оформленні правових та майнових відносин між кожним вкладником і командитним товариством із обміну майнового внеску на членство в комерційній організації.

8. Доведено необхідність на законодавчому рівні закріпити положення, що у командитному товаристві вищим органом управління мають бути загальні збори повних учасників командитного товариства.

9. Визначено ознаки відповідальності учасників корпоративних відносин у командитних товариствах: по-перше, вона виникає як на підставі закону, так може бути передбачена і в локальних актах товариства; по-друге, об'єм відповідальності залежить від правового статусу його учасників (повний учасник, вкладник); по-третє, вона має спеціальні підстави виникнення.

10. Запропоновано класифікацію відповідальності, яка виникає в корпоративних відносинах командитних товариств: за суб'єктним складом: відповідальність повних учасників; відповідальність вкладників; відповідальність командитного товариства перед учасниками; за часом виникнення: відповідальність засновників при заснуванні товариства; відповідальність за порушення корпоративних прав учасників та товариства під час функціонування командитного товариства, відповідальність за порушення корпоративних прав при припиненні командитного товариства.

11. Дослідження норм Цивільного кодексу України та Закону України «Про господарські товариства» дозволило виділити окремі положення, що потребують подальшого уточнення та доповнення.

По-перше, запропоновано доповнити Цивільний кодекс України такою нормою щодо повних та командитних товариств: «Якщо внаслідок збитків, яких зазнало товариство, вартість його чистих активів стане меншим розміру його складеного капіталу, отриманий товариством прибуток не розподіляється між учасниками до того моменту, поки вартість чистих активів не перевищить розмір складеного капіталу».

По-друге, викласти ч.1 ст. 130 Цивільного кодексу України у такій редакції: «Учасникові, який вийшов, якого виключено або який вибув з повного товариства з підстав, встановлених у ст.ст. 126, 128 і 129 цього Кодексу, виплачується вартість частини майна товариства, пропорційна частці цього учасника у складеному капіталі товариства. За домовленістю між учасниками та товариством виплата вартості частини майна товариства може бути заміненна

переданням майна в натурі. Якщо вклад до складеного капіталу був здійснений шляхом передання права користування майном, відповідне майно повертається учасникові без виплати винагороди».

По-третє, обґрунтовано необхідність існування принципу анонімності вкладів вкладників, що дає можливість вкладникам залишатися невідомими для третіх осіб, у зв'язку з чим запропоновано викласти ч. 2 ст. 76 Закону України «Про господарські товариства» та ч. 5 ст. 82 Господарського кодексу України у такій редакції: «В засновницькому договорі командитного товариства стосовно вкладників вказуються тільки сукупний розмір їх часток у майні товариства без зазначення їх персональних даних».

По-четверте, запропоновано ч. 2 ст. 71 Закону України «Про господарські товариства» викласти в наступній редакції: «Вихід з товариства, яке було створено на визначений строк, допускається лише при наявності поважних причин, які мають бути обов'язково передбачені у засновницькому договорі, та за умови, що попередження про це надійшло не пізніше як за 6 місяців».

По-п'яте, з метою приведення у відповідність нормативної лексики, запропоновано у ст. 71 Закону України «Про господарські товариства» замінити словосполучення «вартість внеску» на «вартість частини майна».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Симонян Ю.Ю. Аналіз правового становища командитних товариств за законодавством України / Ю.Ю. Симонян // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. – Одеса, 2007. – Вип. 33. – С. 279-282.

2. Симонян Ю.Ю. Правова природа корпоративних відносин / Ю.Ю. Симонян // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. – Одеса, 2008. – Вип. 38. – С. 268-272.

3. Симонян Ю.Ю. Корпоративна природа відносин між учасниками командитного товариства / Ю.Ю. Симонян // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. – Одеса, 2008. – Вип. 39. – С. 178-183.

4. Симонян Ю.Ю. Загальна категорія корпоративних правовідносин / Ю.Ю. Симонян // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. – Одеса, 2008. – Вип. 43. – С. 47-52.

5. Симонян Ю.Ю. Засновницький договір командитного товариства / Ю.Ю. Симонян // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. – Одеса : Юридична література, 2009. – Вип. 51. – С. 224-228.

6. Симонян Ю.Ю. Правове становище командитного товариства в Стародавньому Римі і сучасності / Ю.Ю. Симонян // Римське право і

сучасність: Міжнародна науково-практична конференція (тези доповідей). – О . : Фенікс, 2006. – С. 73-74.

7. Симонян Ю.Ю. Правова природа корпоративних відносин: дискусійні аспекти / Ю.Ю. Симонян // II Всеукраїнська цивілістична наукова конференція студентів та аспірантів: зб. наук. праць. – О . : Фенікс, 2007. – С. 290-291.

8. Симонян Ю.Ю. Правовідносини в командитних товариствах при створенні / Ю.Ю. Симонян // Сучасний вимір держави та права: Міжнародна науково-практична конференція: зб. наук. праць. – Миколаїв : Іліон, 2008. – С. 282-284.

9. Симонян Ю.Ю. Засновницький договір учасників командитного товариства / Ю.Ю. Симонян // Життя І.В. Шерешевського як духовна єдність між поколіннями юристів: матеріали Міжнародної наукової конференції. – О . : Фенікс, 2008. – С. 151-153.

10. Симонян Ю.Ю. Майнові корпоративні права учасників командитного товариства / Ю.Ю. Симонян // Правове життя сучасної України: Тези доповідей Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу. – О . : Фенікс, 2009. – С. 439-440.

11. Симонян Ю.Ю. Право на вихід учасників командитного товариства / Ю.Ю. Симонян // Держава і право: de lege, praeterita, instante, future: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Миколаїв, 27–28 листопада 2009 року. – Миколаїв : Іліон, 2009. – С. 211-212.

12. Симонян Ю.Ю. Загальні та спеціальні засади заснування та ліквідації командитних товариств / Ю.Ю. Симонян // Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин в сучасних умовах: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 103-107.

13. Симонян Ю.Ю. Щодо модернізації корпоративного управління у персональних товариствах / Ю.Ю. Симонян // Правове життя сучасної України: Тези доповідей Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу. – О . : Фенікс, 2010. – С. 456-457.

14. Симонян Ю.Ю. Види відповідальності за порушення прав та обов'язків у командитному товаристві / Ю.Ю. Симонян // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: Збірник матеріалів I Всеукраїнської науково – практичної конференції. – Одеса : видавець БВВ, 2010. – С. 213-216.

АНОТАЦІЯ

Симонян Ю. Ю. Корпоративні відносини у командитних товариствах (цивільно-правовий аспект). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2010.

Дисертацію присвячено дослідженню та обґрунтуванню теоретичних та практичних основ корпоративних відносин у командитних товариствах. Проаналізовано різні теорії та концепції, які існують на сучасному етапі у юридичній літературі стосовно поняття, правової природи та видів корпоративних правовідносин. Обґрунтовано, що корпоративні відносини є видом цивільно-правових відносин, які мають певну специфіку. Визначено особливості корпоративних відносин у командитних товариствах.

Розглянуто етапи створення командитного товариства та відносини, які виникають на кожному з них. Визначено правову природу засновницького договору командитного товариства та сформульовано пропозиції щодо його змісту. Запропоновано існування договору участі у товаристві для вкладників. У дисертації визначено особливості та специфіку корпоративних відносин, які складаються при функціонуванні командитного товариства. Доведено на прикладі командитного товариства, що між організаційними і майновими корпоративними правами є особливий взаємозв'язок: обмеження організаційних прав компенсується збільшенням обсягу майнових прав. Аргументовано позицію щодо необхідності модифікації управління командитним товариством.

Досліджено корпоративні відносини при припиненні командитного товариства. Доведено, що для командитних товариств існують як загальні, так і спеціальні засади їх припинення, які обумовлені суб'єктним складом, характером прав та обов'язків кожної з груп (засновників і вкладників) і довірчим характером відносин усередині командитного товариства.

Розглянуто загальні засади відповідальності за порушення корпоративних прав і обов'язків та особливості відповідальності учасників командитних товариств. Запропоновано класифікацію відповідальності в командитних товариствах та визначені ознаки відповідальності у корпоративних відносинах командитних товариств.

На підставі проведеного дослідження сформульовано пропозиції щодо удосконалення чинного цивільного та корпоративного законодавства.

Ключові слова: корпоративні відносини, командитне товариство, повні учасники, вкладники, корпоративні майнові права, корпоративні немайнові (організаційні) права, відповідальність у сфері порушення корпоративних прав.

АННОТАЦИЯ

Симонян Ю. Ю. Корпоративные отношения в коммандитных обществах (гражданско-правовой аспект). – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2010.

Диссертация посвящена исследованию и обоснованию теоретических и практических основ корпоративных отношений в коммандитных обществах. Проанализированы различные теории и концепции, которые существуют на современном этапе в юридической литературе относительно понятия, правовой природы и видов корпоративных правоотношений. Обосновано, что корпоративные отношения являются видом гражданско-правовых отношений, имеющих определенную специфику. Определены особенности корпоративных отношений в коммандитных обществах.

Рассмотрены этапы создания коммандитного общества и отношения, которые возникают на каждом из них. Определена правовая природа учредительного договора коммандитного общества и сформулированы предложения по конкретизации содержания учредительного договора. Предложено существования договора участия в обществе для вкладчиков.

В диссертации определяются особенности и специфика корпоративных отношений, которые складываются при функционировании коммандитного общества: при получении прибыли, получении информации, ведении дел общества, управлении обществом. Обоснована целесообразность установления ограничения на распределение прибыли между полными участниками коммандитного общества, если в следствие убытков, понесенных обществом, стоимость его чистых активов станет меньше размера его уставочного капитала.

Доказано на примере коммандитного общества, что между организационными и имущественными корпоративными правами есть особенная взаимосвязь: ограничение организационных прав компенсируется увеличением объема имущественных прав. Сформулированы предложения по усовершенствованию управления коммандитным обществом, касающиеся формирования общего собрания полных участников, как высшего органа хозяйственного общества.

Исследованы корпоративные отношения, возникающие при прекращении коммандитного общества. Доказано, что для коммандитных обществ существуют как общие, так и специальные принципы их прекращения. Они обусловлены субъектным составом, характером прав и обязанностей каждой из групп участников (учредителей и вкладчиков), а также доверительным характером отношений внутри коммандитного общества.

Рассмотрены общие принципы ответственности за нарушение корпоративных прав и обязанностей, а также особенности ответственности участников коммандитных обществ. Предложена классификация ответственности в коммандитных обществах и определены признаки ответственности в корпоративных отношениях коммандитных обществ.

На основании проведенного исследования сформулированы предложения по усовершенствованию действующего гражданского и корпоративного законодательства.

Ключевые слова: корпоративные отношения, коммандитное общество, полные участники, вкладчики, корпоративные имущественные права, корпоративные неимущественные (организационные) права, ответственность в сфере нарушения корпоративных прав.

SUMMARY

Symonyan Yu. Yu. Corporative relations in the commandite companies (civil and legal aspect). – Manuscript.

The dissertation for the degree of Candidate in Law. – Specialty 12. 00. 03 – civil law and civil process; family law; international private law. – Odessa National Academy of Law, Odessa, 2010.

The dissertation is devoted to the research and substantiation of theoretical and practical basis of corporative relations in commandite companies. Different theories and concepts, which exist at the present stage in legal literature regarding the concept, legal nature and types of corporative legal relations, are analyzed. The corporative relations were proved to be type of civil and legal relations having certain specificity. The characteristics of corporative relations in commandite companies are determined.

The stage of creation of commandite company and relations which arise at each of them are examined. The legal nature of founding agreement of commandite company is determined and the proposals as to the content of founding agreement are formulated. The conclusion of the Participation Agreement for investors is suggested. In the thesis the characteristics and specificities of the corporative relations, which are the process in commandite company's functioning activity, are determined. It is proved by the example of this commandite company that there is a special connection between the organizational and property corporative rights: the limitation

of organizational rights is compensated by increase of property rights. The position on the modification of commandite company management is argued.

The corporative relations at the termination of commandite company are researched. The existence of general and special principles of their termination for commandite companies is proved. They are preconditioned by the subjective composition, nature of rights and duties of each group (founders and investors) and confidence character of relations within commandite company.

The general principles of liability for corporative rights and duties infringement and the specificities of the participants of commandite companies responsibility are considered. The classification of responsibility in commandite companies is suggested and the types of responsibility in corporative relations of commandite companies are determined.

On the ground of this research the propositions as to the modification of effective civil and corporative legislation are formulated.

Key words: corporative relations, commandite company, full members, investors, corporative property rights, corporative non-property (organizational) rights, responsibility in the sphere of infringement of corporative rights.